

Prof. zw. dr hab. Bożydar Kaczmarek
Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji
w Lublinie

Lublin, 1.07.2017 r.

O C E N A

pracy doktorskiej magistra Stanisława Kuprianowicza
*Gatunkowa atrybucja eseju politycznego w kontekście poglądów
Noama Chomsky'ego na język i społeczeństwo*

Przedstawiona mi do recenzji praca składa się ze wprowadzenia i czterech rozdziałów oraz bibliografii. Autor podjął próbę charakterystyki eseju politycznego w oparciu o założenia teoretyczne Noama Chomsky'ego oraz analizę wybranych prac trzech wybitnych myślicieli: Istvana Bibó, Vaclava Havla oraz Leszka Kołakowskiego. Ma to swe uzasadnienie w fakcie, że łączyli oni twórczość literacką z aktywnością polityczną. Za twórcze należy uznać podjęcie próby ukazania omawianych zagadnień z zaznaczeniem istotnej roli warstwy językowej, co tłumaczy przyjęcie poglądów N. Chomsky'ego za podstawę podjętych rozważań. Dotyczy to przede wszystkim założenia o podobnym charakterze natury społeczeństwa i języka, a zwłaszcza możliwości twórczego działania (wolności) ograniczonego jednak koniecznością uwzględniania przyjętych w danej społeczności reguł.

W **rozdziale I** autor przedstawia dane dotyczące naukowej drogi N. Chomsky'ego oraz jego poglądy na kwestie związane z systemem językowym i funkcjonowaniem społeczeństwa. Słusznie ukazuje, że przekonania Chomsky'ego o działaniu państw opartych na ideologii marksistowskiej cechuje duża naiwność. Jest to zresztą charakterystyczne dla wielu zachodnich badaczy o lewicowych poglądach. Szkoda, że autor nie podjął się trudu podsumowania prezentowanych zagadnień, przez co rozdział ten ma raczej charakter reportażu. Przyjęcie szerszej perspektywy umożliwiłoby nawiązanie do prac amerykańskiego socjologa Richarda H. Browna, który w opisie i charakterystyce funkcjonowania społeczeństwa przyjął metaforę tekstu. Tym bardziej, że w rozdziale drugim znajdujemy nawiązanie do poglądów Anny Duszak i Wiesławy Woźniak, które rozpatrują esej jako tekst z wszystkimi wynikającymi z tego konsekwencjami.

Rozdział II zatytułowany „Esej polityczny – atrybucja gatunkowa i estetyczna” rozpoczęto od prezentacji historii tego gatunku literackiego i trudności z jego dokładnym zdefiniowaniem. Zaprezentowano tu sylwetki znanych autorów, którzy tworzyli tego typu prace oraz próbę wyodrębnienia cech charakterystycznych dla eseju. Jak wspomniałem wyżej, doktorant przyjął ujęcie eseju w kategoriach tekstu i związanego z tym aktu komunikacyjnego. Umożliwiło mu to rozpatrywanie eseju nie tylko w aspekcie literackim, lecz także językowym, psychologicznym i społecznym. Poszerzyło to znacznie krąg rozpatrywanych zagadnień, co stanowi o dodatkowym walorze całej pracy. Jednak podobnie jak w poprzednim rozdziale zabrakło tu uwag podsumowujących omawiane zagadnienia.

W rozdziale III zaprezentowano sylwetki trzech wspomnianych na wstępie badaczy i omówiono szczegółowo wybrane prace ich autorstwa. Dobór tych esejów uznać należy za celowy. Dotyczy to zwłaszcza prac Istvana Bibó i Vaclawa Havla. Nawiasem mówiąc, dokonany przegląd ukazuje, iż przemyślenia tych autorów mają dużo głębszy charakter od poglądów Chomsky’ego, dlatego też nie dziwi, że nie nawiązują oni do jego prac w swoich dziełach. Na przykład I. Bibó podkreśla znaczenie wartości duchowych, otwartości i tolerancji, a Havel wskazuje, że odpowiedzialne korzystanie z wolności zapewniają nie tyle reguły, co sumienie i moralność wewnętrzna. Obaj autorzy uznają konieczność uwzględniania i zachowywania ustalonych reguł społecznych przy rozpatrywaniu prawa do wolności. Szczególne znaczenie ma tu rozróżnienie „wolności do” i wolności od”.

Dodatkową wartość omawianej pracy nadaje rozpatrywanie analizowanych esejów w aspekcie językowym. Doktorant zwraca tu uwagę na twórcze wykorzystywanie języka przez prezentowanych autorów. Podaje też charakterystyczne tego przykłady, jak „zawłaszczanie życia politycznego narodu”, „organy wyjałowione”, „nacjonalizm językowy” w twórczości Istvana Bibó; „przedracjonalizm”, „niegrzeczne narody” czy „nagrody przymusy” w twórczości V. Havla oraz „wysuszenie nauczania chrześcijańskiego” w pracy L. Kołakowskiego, itp.

W **rozdziale VI**, zatytułowanym „Lingwistyka i polityka: poszukiwanie wspólnoty dla gatunkowej atrybucji eseju politycznego” dokonano swoistego podsumowania prezentowanych zagadnień. Autor wskazuje, że „Tematyka poruszana w esejach politycznych, to: „wojny, konflikty (etniczne, kulturowe, językowe) Holocaust, katastrofy ekologiczne będące efektem ludzkiej działalności, upadek wartości moralnych i wszechobecna nieodpowiedzialność...”(s. 181). Za pozytywne uznać należy podjęcie próby dokonania definicji eseju politycznego, chociaż definicja ma ten charakter opisowy i przez to jest nieco zbyt długa. Także w tym rozdziale doktorant poświęca sporo uwagi warstwie językowej eseju, zwracając przy tym uwagę na niebezpieczeństwa związane z obserwowanym obecnie zjawiskiem swoistej dewaluacji znaczenia słów. Nawiązuje tu do słów Juliana Tuwima: „...Daj rządy mądrych, dobrych ludzi, Mocnych w mądrości i dobroci...Lecz nade wszystko – słowom naszym, Zmienionym chytrze przez krętaczy, Jedność przywróć i prawdziwość: Niech prawo zawsze prawo znaczy, A sprawiedliwość sprawiedliwość”. Jak już wskazywałem, uwzględnienie perspektywy językowej stanowi o walorze recenzowanej rozprawy i nadaje jej charakter psycholingwistyczny, co stanowi novum w tego typu rozważaniach i stanowi wytyczne do prowadzenia dalszych badań w tym zakresie.

W pracy wykorzystano bogatą literaturę, w której znaczącą część stanowią pozycje obcojęzyczne. Wykorzystano też źródła internetowe. Warto podkreślić, iż autor dokonuje zapisu danych bibliograficznych w sposób konsekwentny i zgodny z przyjętymi zasadami. Pojawiają się jedynie nieliczne usterki stylistyczne, które jednak nie obniżają ogólnej wartości rozprawy.

Podsumowując, recenzowana praca spełnia wymogi stawiane tego rodzaju dysertacjom i mieści się swą tematyką w zakresie językoznawstwa i psycholingwistyki, w związku z powyższym wnoszę do Wysokiej Rady Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Gdańskiego o **dopuszczenie magistra Stanisława Kuprianowicza do dalszych etapów przewodu doktorskiego.**

B. Kozłowski